

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 11 (13)
2025**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 11-son 2025 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

11

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2025

MUNDARIJA

Жанназарова Г.К., Кодиржонов Ш., Миркомиллов Д. Инфраструктура экологии: мировой опыт и перспективы для Узбекистана.....	7
Бабаханова Д.Р. Цифровая трансформация промышленности: инновации, которые определяют будущее.....	15
Raxmatullaev A.X. Neft-gaz sanoati korxonalarining samaradorligini oshirishda investitsion faoliyatni takomillashtirish.....	18
Кадилова Д.Ш. Фосфогипс чиқиндисиди асосида олинадиган гипсли боғловчининг техник-иктисодий самарадорлик кўрсаткичлари.....	22
Исраилова Д.К. Иқтисодиётда аёллар бандлигини ташкил этишга назарий қарашлар...	24
Мирсаидова Ш.А. Зарубежный и отечественный опыт повышения эффективности строительных компаний.....	29
Солиева Г.А. Туризм и цифровые технологии.....	35
Қобилов Ш. Янги Ўзбекистоннинг “Яшил” тараққиёт йўли” — хавфсизлик ва фаровонлик омили.....	39
Boboyev A.Ch. Hududlarda agrosanoat majmuasini klaster asosida ishlab chiqarishini tashkil etish	46
Жураханов М.Э. Концептуальные основы устойчивого развития малого бизнеса и предпринимательства Узбекистана.....	50
Ismatov R.O. Sanoat korxonalarida innovatsion faoliyatni boshqarish tizimini samaradorligini oshirish.....	55
Шокирова Г.М. Суть и особенности управления цифровым маркетингом и его значимость для организации бизнес-процессов на промышленных предприятиях.....	60
Anafiyaev A.M. Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda sanoat tarmog'i salohiyatining roli.....	65
Mirzayev S.A. O'zbekiston qurilish sanoatida strategik boshqaruv.....	69
Sattikulova G.A. To'qimachilik sanoatini rivojlantirishni hududiy xususiyatlari yuzasidan ilg'or xorij tajribasi.....	72
Ubaydullaev K. Qoraqalpog'iston Respublikasi qishloq xo'jaligida moddiy-texnika resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish zahiralari.....	76
Quvondiqova G.S. “International experience: the interrelationship between industrial investments and economic growth”.....	80
Сапаров И.Ў. Европа иттифоқининг рақамли платформаларни тартибга солиш тажрибаси: Digital Markets Act (DMA) ва Digital Services Act (DSA).....	84
Saidaxmedov N.X. Raqamli texnologiyalar asosida yengil sanoat korxonalarida mehnat unumdorligini oshirish mexanizmlari.....	90
Pardayev T.N., Jo'rayev J.J., Usmonov Sh.E. Bojxona to'lovlaridan beriladigan imtiyozlarning samaradorligini oshirish yo'llari.....	94
Eraliev A.A. Efficient utilization of digitalization to enhance productivity in Uzbekistan's enterprises.....	99
Соҳибназаров А.А. Ўзбекистонда исломий молия тизимининг шаклланиши ва ривожланиш босқичлари: хронологик ёндашув.....	103
Karimova N.Y. Raqamli transformatsiya va mehnat unumdorligi o'sishining iqtisodiy rivojlanishga ta'siri: O'zbekiston misolida empirik tahlil.....	107
Usubjonov Z.V. Bank xizmatlari bozorini rivojlanishda marketing strategiyalaridan foydalanish.....	110
Jo'raboyev H.X. Analysis of economic and financial indicators of small business entities in the construction sector.....	113
Ziyodullaev S.M. Modern approaches to reducing liquidity risk in managing bank passive operations and harmonization with international standards.....	117
Хайдаров Х.У., Рахмонов Д.Р. Молиявий инқироз оқибатлари ва уларни олдини олиш чора-тадбирлари ахамияти.....	120

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 11-son 2025 yil

Achilov A.N. Aktuar uslublarning aktualligi.....	125
Berdiyarov B.T. O‘zbekiston tijorat banklari uchun sun’iy intellektga asoslangan kredit riski va likvidlikni boshqarish.....	127
Nishonboyev D.E. Directions for improving the business environment in Uzbekistan.....	132
Юлдашева Г. Основные направления повышения эффективности управления деятельности предприятий оптовой (розничной) торговли.....	136
Jumanazarova G. Investitsion siyosatni amalga oshirishda xorij tajribasi.....	138
Амбарцумян А.А. Некоторые проблемы внедрения возобновляемых источников в генерацию энергии.....	142
Yangiboyev U.A. Chakana savdo tarmoqlarini raqamlashtirish yo‘nalishlari	146
Холматов Б., Абдукаххорова З. Ижтимоий давлат моделлари	150
Mambetjanov Q.Q. Kambag‘allikni qisqartirishda inson kapitali omilidan samarali foydalanish yo‘nalishlari	154
Nigmatova D.Z., Amanov E.G’. Talant management tizimi – inson resurslarini boshqarishda innovatsion yondashuv sifatida	159
Xalmirzayev A.A., Shodiyeva N.H. Agroturizmni rivojlantirishning xalqaro tajribalari va undan O‘zbekistonda foydalanish imkoniyatlari	162
Normurodov X.E., Abduxalilov S.A. O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror o‘shida inson kapitalining ahamiyati	167
Мусаева Д.Д. Основные принципы и подходы к стратегическому управлению	172
Гайбуллаев Ф. Коррупциядан қарши мурасасиз муҳит яратиш борасида кенг қўламли ислохотлар стратегияси.....	175
Mirzayev B.S. Bank sektorida kredit xavflarini baholashning yangi usullari: PD–LGD–EAD integratsiyalashgan modeli.....	180
Ruzmanov Sh.U. Oziq-ovqat korxonalari mahsulotlari raqobatbardoshligini boshqarish samaradorligini baholash usullari.....	183
Xasanova X.F. Islomiy moliyalashtirishda buxgalteriya hisobi va audit tekshiruvlarini uyg‘unlashtirish.....	187
Baxtohunova D.N. Mijoz - bank uchun emas, bank- mijoz uchun. (Mijozning o‘rniga o‘zingiz o‘tiring...).....	191
Ikromov A.Sh. Yangi O‘zbekistonda oziq-ovqat korxonalarida mahsulot raqobatbardoshligini boshqarish amaliyotini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash xususiyatlari.....	195
Abdumo‘minov A.A. Sanoat korxonalari raqobatbardoshligiga ta’sir etuvchi omillar.....	200
Murtazayev I.B. Zarafshon mintaqasida agrar salohiyat va qayta ishlash infratuzilmasini rivojlantirishning oziq-ovqat xavfsizligiga ta’siri.....	207
Абдухамидова Ф.Б. Факторы, влияющие на намерение пользователей оформлять цифровые подписки.....	212
Juraev D.A. Sanoat korxonalari ishlab chiqarish samaradorligini oshirish.....	215
Захирова Г.М. Ўзбекистонда тиббий туризмни ривожлантириш масалалари.....	218
Tursunov M.B. Tadbirkorlik risklarining mohiyati, mazmuni va turlari.....	223
Danabekov A.S. Yangi O‘zbekistonda kambag‘allikni qisqartirish - davlat siyosatining ustuvor masalasi sifatida.....	230
Кадырова И.В. Работы особенности регионального туристического кластера.....	233
Ro‘zimatova Sh.B. Xorazmda gastronomik turizmni rivojlantirish.....	237
Doniyev Sh.O’. Global iqtisodiy integratsiya sharoitida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar jalb qilish: mavjud imkoniyatlar hamda to‘siqlar.....	240
Давлетов Ж.М. Зарубежный опыт управления качеством пассажирских перевозок на железнодорожном транспорте.....	244
Aripov O.A. Sharqda buyuk mutafakkirlarning asarlarida «tadbirkorlik» tushunchasi mohiyatining yoritilishi.....	248
Turebekov A.A. Jahon bozor iqtisodiyotida ishlab chiqarish xarajatlarini tartibga solishning nazariy jihatlar.....	253

**ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОННИНГ “ЯШИЛ” ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИ” — ХАВФСИЗЛИК ВА
ФАРОВОНЛИК ОМИЛИ**

**«ЗЕЛЕНЫЙ» ПУТЬ РАЗВИТИЯ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА – ФАКТОР
БЕЗОПАСНОСТИ И ПРОЦВЕТАНИЯ**

**"THE "GREEN" PATH OF DEVELOPMENT OF NEW UZBEKISTAN" - A FACTOR OF
SECURITY AND PROSPERITY**

Шариф Қобилов,
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси профессори

Аннотация

Мазкур мақолада Янги Ўзбекистоннинг “яшил” тараққиёт йўли” ғоясининг аҳамияти ёритилган.

Калит сўзлар. Яшил иқтисодиёт, экология, экотизим, экологик вазият экологик маданият, иқлим ўзгариши, табиий ресурслар, сув ресурслари танқислиги, биохилма-хилликнинг бузилиши, табиий офатлар, қурғоқчилик ва чанг бўронлар.

В данном тезисе подчеркивается важность идеи «зеленого» пути развития Нового Узбекистана.

Ключевые слова: Зелёная экономика, экология, экосистема, экологическая ситуация, экологическая культура, изменение климата, природные ресурсы, нехватка воды, потеря биоразнообразия, стихийные бедствия, засуха и пыльные бури.

This thesis emphasizes the importance of the idea of a “green” path of development for New Uzbekistan.

Key words: Green economy, ecology, ecosystem, environmental situation, environmental culture, climate change, natural resources, water scarcity, biodiversity loss, natural disasters, drought and dust storms.

Сўнгги йилларда дунёда табиат “чекинмоқда”. Ҳарорат ошиши ва ёгингарчиликлардаги ўзгаришлар дарахтзорлар камайиши, қишлоқ хўжалиги деградацияси каби ёмон оқибатлар кучаймоқда. Инсоният қилмишлари туфайли Ер юзининг учдан икки қисмида салбий ўзгаришларга сабаб бўлди. БМТ маълумотларига кўра, миллионга яқин ўсимлик ва ҳайвонот турлари йўқ бўлиш арафасида. Сўнгги 50 йилда ёввойи табиат дунёси 69 фоизга қисқарди. Сўнгги 50 йилда Ер юзидан иқлим ўзгариши, ноқонуний ов ва савдо каби жиддий таҳдидар натижасида ҳайвонларнинг генетик ресурслари қисқариб кетди. Натижада Ер юзидан уларнинг 100 дан ортиқ тур, Марказий Осиёда эса 26 турдаги қушлар, 12 турдаги сут эмизувчилар, жумладан Турон йўлбарси, Осиё қоплони ва бошқа эндемик турлари бутунлай йўқ бўлиб кетди. Булар дунё аҳлини огоҳликка ундовчи маълумотлардир [1] .

Очиғини айтганда, узоқ йиллар давомида юртимиз бойликларини пала-партиш ўзлаштирилгани, яқин вақтларгача қишлоқ хўжалиги соҳсида “пахта яккахокимлиги” ҳукмрон сургани учун табиат билан иқтисодиёт ўртасидаги мувозанат бузилгани сир эмас. Айниқса бойликнинг онаси бўлган ер-сув ресурсларидан оқибатини чуқур ўйламасдан, нотўғри фойдаланиш натижасида экин майдонларимиз ярқисиз, унумсиз ҳолга тушиб кетди. Орол денгизининг қуриши, экологик вазиятнинг ёмонлашуви, нафақат қишлоқ хўжалигига, балки миллий иқтисодиётимизга, халқимизнинг турмуш даражаси ва саломатлигига салбий таъсир кўрсатди.

2024 йилнинг 20 ноябрь куни Президент Шавкат Мирзиёев Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг мажлисида узоқ муддатли истиқболга мўлжалланган устувор вазифаларни эълон қилгандан сўнг, 2025 йилни “Атроф-муҳитни асраш ва яшил иқтисодиёт” йили деб номлашни тавсия қилди. Давлат раҳбари йил учун танланган номга изоҳ бериб, бу ҳақда жуда кўп муддат ўйлаганини таъкидлаб, ...”Қўллаб-қувватласангизлар, 2025 йилни Атроф-муҳитни асраш ва „яшил“ иқтисодиёт йили деб эълон қилсак? Йил номини шундай қўйганимизни мен жуда кўп ўйладим, табиатни асраш деган жумла ичида жуда катта нарса мужассам.... Ҳеч ким бизга ишонмаган эди: Ўзбекистон шамол, қуёш ва гидроэлектр бўйича шундай қилишига. Яшил иқтисодиёт йили деганда тажриба ўрганамиз. Ҳар бир қарор, қонун, фармонни яшилликка олиб борсак, ўйлайманки, яхши бўлади”[2], — деган эдилар.

Бизнинг фикримизча, табиат ва иқтисодиётни бир-бири билан уйғун ҳолда барқарор ривожлантириш яшил иқтисодиётнинг асосини ташкил этади. Яшил иқтисодиёт – инсоннинг азиз умри ва ҳаёти учун зарур бўлган ресурслар: тоза ҳаво, дарёлар ва денгизлар, ўрмонлар, боғ-роғлар, ям-яшил қир-адирларни бир бутун, аслича сақлаб қолган ҳолда, қурилиш, хизмат кўрсатиш тизимлари билан уйғунлашган иқтисодий фаолиятнинг янги туридир.

Тан олиб айтиш керак, қишлоқ хўжалиги озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг асосий тармоқларидан бири саналади. Бугун озиқ-овқат таъминотини барқарор етказиб беришдаги қийинчиликлар ҳамда глобал савдодаги тўсиқлар ҳам миллионлаб инсонлар ҳаётида салбий из қолдирмоқда. БМТнинг маълумотларига кўра, айти пайтда дунёдаги 22 та давлатда озиқ-овқат танқислиги кузатилмоқда.

Мамлакатимиздаги аҳолининг ўсишини инобатга олиб, шунингдек, ер майдони кенгайиб қолмаслиги, унинг чекланган ресурс эканлигини эътиборга олиб, ер ва сув ресурсларининг сифатига таъсир қилувчи об-ҳаво шароит ўз кучини кўрсатаётган шароитда “яшил иқтисодиёт”ни яратиш йўлига ўтиш долзарбдир. Жаҳон ресурслари институтининг прогнозига кўра, 2040 йилга бориб Ўзбекистон сайёрамиз бўйича сув танқислиги энг юқори бўлган 33 та мамлакатдан бирига айланади. Ҳосилдорликнинг камайиши мамлакатимиз озиқ-овқат хавфсизлиги ва тўлов балансини таъминлаш борасида жиддий оқибатларга олиб келишини унутмаслигимиз керак.

Президент Шавкат Мирзиёев “Яшил макон” йўналишида ҳамма соҳада “она табиат” деган жумланинг маъносига етиш, ёзувчилар, шоирлар шеър, дostonлар ёзиб, кинолар чиқарилиши муҳимлигини, қолаверса, газета, радио, ижтимоий тармоқларда мана шу йўналишни баралла гапириш орқали муҳит яратишни таклиф қилган эди[2].

“Яшил” макон барпо этиш бўйича амалга ошириладиган дастурлар шаҳар ва қишлоқ ҳудудларда экологик барқарор муҳит яратиш, қайта тикланувчи энергия манбаларидан фойдаланиш, кўкаламзорлаштириш ва биохилма-хилликни муҳофаза қилиш бўйича муҳим қадамлар бўлади. Бу орқали нафақат аҳолининг ҳаёт сифати ошади, балки экологик хавф-хатарлар ҳам камайишига эришилади.

Дарҳақиқат, “Авесто”да “ерга яхши, соғлом уруғлар сепишдан ортиқ савоб иш йўқ” деб, халқ хўжалиги соҳасида деҳқончиликнинг муҳим аҳамият касб этиши таъкидланган. “Олам гўзаллиги деҳқондан, деҳқончиликдан, кимки ерга уруғ қадабди, у одамийликка иймон келтиради, ягона шу йўлгина ҳақиқат бўлиб, қолгани саробдир”, дейилади унда. Қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш, уни жамоа ўртасида адолатли тақсимлаш энг савобли ишлардан ҳисобланган. “Авесто”да озиқ-овқат тайёрлаш, уй ҳайвонларини ва чорва молларини кўпайтиришга ҳам алоҳида эътибор берилган[3].

Биз жамият тараққиётида иқтисодий таълимотларнинг ўрни ва аҳамиятини ёшлар онгига сингдиришда “Авесто”га мурожаат қилганмиз. “Авесто”да ер, сув, ҳавони булғаш, ифлослаш оғир гуноҳ эканлиги таъкидланади. Бундай ибратли тасдиқлаш бугунги авлодларни ҳам табиатга, атроф-муҳитга ваҳшиёна муносабатда бўлмасликка ундайди. Китобда ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал этиш тўғрисида шундай дейилади: “Ёмон овқатланган халқ на яхши, кучли ишловчиларга ва на соғлом, бақувват болаларга эга бўлади. ... ёмон овқатланишдан одоб-ахлоқ ҳам айниб кетади. Агар нон мўл-кўл бўлса, мукаддас сўзлар ҳам яхши қабул қилинади” [3].

Бу ерда биз соғлом авлод тарбияси, иктисодий ва маданий, маънавий юксалиш ўртасида ўзаро боғлиқлик мавжудлиги тўғрисида фикр юритилганлигини кўрамиз. Ўша даврда айтилган бундай фикрлар ажодларимиз қадимги дунё маданиятида юқори ютуқларга эришганидан далолат беради.

Шу ўринда яқинда мамлакатимиз Парламенти томонидан “Тупроқни муҳофаза қилиш ва унинг унумдорлигини ошириш тўғрисида”ги қонунни қабул қилингани ҳам эътиборга лойиқлигини таъкидламоқчимиз.

Президентимиз Шавкат Мирзиёев Корея Республикасида ўтказилган “Яшил ўсиш ва глобал мақсадлар учун ҳамкорлик – 2030” (P4G) иккинчи халқаро саммитидаги сўзлаган нутқида: “Бугунги кунда она табиатнинг ўзи бизга йўллаётган огоҳлик кўнғироғига бепарво бўлмаслигимиз керак. Афсуски, иқлим ўзгаришлари тобора кучайиб бормоқда. Биз яшаётган Марказий Осиёда сўнгги 30 йилда ўртача йиллик ҳарорат тахминан бир даражага кўтарилди. Минтақамиздаги асосий дарёларнинг ҳавзаси ва биологик хилма-хилликнинг қисқариб бораётгани жиддий хавотир уйғотмоқда. Бугланиш даражасини оширадиган газлар ва атмосферанинг кенг миқёсда ифлосланиши муаммоларни янада чуқурлаштирмоқда. Бугунги кунда “яшил тараккиёт” борасидаги мақсадларга эришиш учун мамлакатларнинг ҳаракатлари янада фаол ва самарали бўлиши кераклигига ҳеч ким шубҳа қилмаяпти. Бошқа чорамиз ҳам йўқ”, деб таъкидлаганларида умумий уйимизга кўзга кўринмас хавф-хатарни олдини олишда барчамиз масъул эканлигимизни назарда тутиб, асосий мақсад Марказий Осиёнинг ажралмас қисми бўлган мамлакатимизнинг барқарор ривожланишига, экологик хавфсизлигига эришиш, ҳозирги ва келажак авлод учун қулай-атроф-муҳитни яратиш ҳамда табиий ресурсларни сақлашга йўналтирилган давлат сиёсатини рўёбга чиқаришни таъминлаш мақсади мужассам эди[4].

БМТ томонидан ўтказилган тадқиқотларга кўра, 2030 йилгача атроф-муҳитга ташланадиган глобал-углерод чиқиндилари ҳажми 45 фоизга қисқариш ўрнига, аксинча, 16 фоизга ортиши кўрсатилган.

“Яшил иктисодиёт” иктисодиёт фанларининг бир йўналиш сифатида XX асрнинг охирида пайдо бўлган. Яшил иктисодиёт деганда, инсоннинг энг ҳаётий муҳим манфаатлари, яъни ҳаёти ва соғлиғи учун зарур бўлган ресурсларни, атроф-муҳит ва экологияни асраб-авайлаган ва унга зарар етказмаган ҳолда сақлаб қолиб, ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳалари билан боғлиқ иктисодиётни янада ривожлантиришни амалга оширишга асосланган иктисодий фаолиятнинг замонавий йўналиши тушунилади.

Президент Шавкат Мирзиёев томонидан “яшил иктисодиёт”га ўтиш ва углерод нейтраллигига эришиш Янги Ўзбекистоннинг устувор стратегик вазифаси этиб белгиланди. Чунки, “яшил иктисодиёт”га ўтиш мамлакатимизда экологик вазиятни тубдан яхшилаш, инсон ҳаётига зарарли таъсир ўтказувчи экологик муаммоларни бартараф этиш имконини беради.

Ўзбекистон Республикаси Президентнинг 2022 йил 2 декабрдаги “2030 йилгача Ўзбекистон Республикасининг “яшил” иктисодиётга ўтишига қаратилган ислохотлар самарадорлигини ошириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-436-сон қарори[5] қабул қилинганини эслайлик. Мазкур ҳужжат билан 2030 йилгача Ўзбекистон Республикасида “яшил” иктисодиётга ўтиш ва «яшил» ўсишни таъминлаш дастури тасдиқланди. У қуйидаги стратегик мақсадларга эришишга мўлжалланган:

- иссиқхона газларининг ажратмаларини 2010 йилдаги даражадан 35 фоизга қисқартириш;
- қайта тикланувчи энергия манбаларининг ишлаб чиқариш қувватини 15 ГВт га ошириш ва уларнинг улушини электр энергиясини ишлаб чиқариш умумий ҳажмининг 30 фоиздан кўпроғига етказиш;
- саноат соҳасида энергия самарадорлигини камида 20 фоизга ошириш;
- ялпи ички маҳсулот бирлигига тўғри келадиган энергия сарфи ҳажмини, шу жумладан, қайта тикланувчи энергия манбаларидан фойдаланишни кенгайтириш ҳисобига 30 фоиз камайтириш;

- иқтисодиётнинг барча тармоқларида сувдан фойдаланиш самарадорлигини сезиларли даражада ошириш, 1 млн гектаргача майдонда сув тежовчи суғориш технологиясини жорий этиш;

- йилига 200 млн кўчат экиш ва кўчатларнинг умумий сонини 1 млрд дан ошириш оркали шаҳарлардаги яшил майдонларни 30 фоиздан ортиқроққа кенгайтириш;

- қаттиқ майший чиқиндиларни қайта ишлаш даражасини 65%дан ошириш ва бошқалар.

Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги “яшил” иқтисодиётни илгари суриш ва “яшил” ўсиш тамойилларини жорий этиш, иқтисодиёт тармоқларида иссиқхона газлари ташланмаларини қисқартиришга доир фаолиятни мувофиқлаштириш бўйича ваколатли орган, Энергетика вазирлиги – “яшил” энергетикани ривожлантириш, хусусан, қайта тикланувчи энергия манбалари ва водород энергетикасини кенг жорий қилиш, шунингдек, энергия самарадорлигини ошириш ва ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг энергия сифимини камайтириш бўйича ваколатли орган этиб белгиланди.

Шу ўринда таъкидлаш керакки, 2023 йилнинг 17 май куни Самарқанд шаҳрида Европа Иттифоқи, Франция тараққиёт агентлиги (ФТА) ва Ўзбекистон ҳукумати ўртасида Ўзбекистоннинг 2030 йилга келиб яшил иқтисодиётга ўтиш стратегиясини қўллаб-қувватлаш ва молиялаштиришга қаратилган битим имзолангани ҳам Европанинг “Глобал шлюз” стратегияси ва ЕИнинг яшил сиёсати устувор йўналишларига мувофиқ, келишувнинг мақсади юқори экологик стандартларга риоя қилиш учун шароит яратиш, ҳукуматнинг турли соҳаларда яшил иқтисодиёт сиёсатини шакллантириш ва амалга оширишда имкониятларини ошириш ва аҳолини барқарор иш билан таъминлашдан иборат.

Айтиш керакки, сўнгги йилларда юртимизда муқобил энергия улуши икки баробар кўпайди. 2030 йилга бориб 25 гигаватт қайта тикланувчи энергия қувватлари барпо этилади. “Яшил” водород ишлаб чиқариш бўйича илк амалий қадамлар ташланди.

Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг “Ҳозирги замон ва Янги Ўзбекистон” асари(2024)да[1] ёзилганидек: “Глобал микёсда кам углеродли иқтисодиётга ўтиш адолатли, шаффоф ва инклюзив бўлиши зарурлиги, бунда ривожланаётган давлатларнинг манфаатлари инобатга олиниши жуда муҳимдир”.

Ўзбекистоннинг “Марказий Осиё учун “Яшил кун тартиби” дастурини қабул қилиш тўғрисидаги ташаббуси кўплаб давлатлар томонидан қўллаб-қувватлангани эътиборга лойиқ.

Ўзбекистон биохилма-хиллиги 27 мингдан ортиқ турларини ўз ичига олади. Ўсимлик дунёси 11 минг турни ташкил этади (ўсимликларнинг 324 тури ва қўзқориннинг 3 тури Ўзбекистоннинг “Қизил китоб”ига киритилган. Шунинг учун ҳайвонот ва ўсимлик дунёси объектларидан ноқонуний фойдаланиш устидан назоратни кучайтиришимиз керак.

Яна бир муҳим масала экологик аҳамиятга эга қарорларни қабул қилишда жамоатчиликнинг иштирокини таъминлаш зарур. Атроф-муҳитни бекаму-қўст асраш, экологик мувозанатни сақлаш фуқароларимизнинг фаол иштироки, теварак-атрофга масъулият ҳисси, жамиятдаги экологик маданиятга боғлиқ. Фуқаролик жамияти институтлари ва аҳолининг кенг иштирокини таъминламасдан туриб, “яшил макон”ни яратиб бўлмайди. Бунда аҳолимизнинг экологияга оид билим даражаси алоҳида аҳамиятга эга. Шу нуқтаи назардан, ҳозирги кунда ижтимоий-иқтисодий секторлар фаолиятида аҳолига, айниқса мактаб ўқувчилари, талаба-ёшларга табиатни тушуниш, экологик таълим-тарбия, эзгулик, кўнгилчаклик, раҳмдилликка давъат этувчи онг, экологик тафаккурни шакллантиришдаги ролини ошириш зарур бўлади.

Атроф муҳитга зарарли таъсирларнинг олдини олиш мақсадида мамлакатимизда “Яшил макон” умуммиллий лойиҳаси амалга оширилмоқда. Худудларимизда “яшил боғлар” ва “яшил жамоат парклари”ни барпо этишдек эзгу ишлар амалга оширилмоқда.

Ўтган давр мобайнида лойиҳа доирасида 588 гектар озик-овқат ва экологик хавсизликка хизмат қиладиган “яшил боғлар”, инсон саломатлигига хизмат қиладиган 662 гектар “яшил жамоат парклари”, Бухоро, Нукус, Хива ва Урганч шаҳарлари атрофида 40 км масофада “яшил белбоғ”лар барпо этилди.

Этиборлиси шундаки, аҳоли масканлари ва маҳаллаларда “яшил майдонлар”ни кўпайтириш учун мақсадли маблағлар ажратилмоқда. Барча давлат идоралари, корхоналар ва олий таълим муассасасида ўзларининг “яшил боғлар”ини яратмоқда.

Бугунги кунда янги уй-жой қуришда пудратчиларга “яшил ҳудуд” ва автотураргоҳ барпо этиш мажбурий талаб қилиб қўйилмоқда. “Очиқ бюджет” ахборот портали орқали жамоатчилик фикри шаклланган “Яшил боғлар”, “Яшил жамоат парклари”, “Менинг боғим” лойиҳалари молиялаштириладиган бўлди. Юқоридаги ана шундай ишларимиз орқали 2030 йилгача кўкаламзорлик даражаси мамлакатимизда 18 фоиздан 30 фоизга етказилади.

Президенимиз Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек: “Бунинг учун, дарахт ҳавас билан экилиши, халқимиз, маҳаллаларимизнинг маданиятига айланиши лозим” [6].

Маълумки, яқинда бўлиб ўган Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси депутатлари сайловида иштирок этган Ўзбекистон Тадбиркорлар ва ишбилармонлар ҳаракати – Ўзбекистон либерал-демократик партияси ва Ўзбекистон Экологик партияси мамлакатимизнинг барқарор ривожланиши йўлида бугунги ва келажак авлод учун қулай атроф-муҳитни яратиш, хавфсиз ва самарали яшил иқтисодиётга ўтиш, инсон ва табиат уйғунлиги устувор бўлган барқарор жамият барпо этиш ғоясини илгари сурганликлари билан аҳамиятлидир. Буларнинг айримлари:

- барча ҳудудларда ҳавони яхшилашга қаратилган “Мусаффо ҳаво -- 2030” миллий дастурин яратиш;

- муқобил энергияни 2,5 баробарга ошириб, умумий энергияда улушини 40 фоизга етказиш;

- сув тежайдиган технологияларни жорий қилган фермер ва деҳқонлар харажатининг 50 фоизини қоплаб бериш тизимини жорий этиш;

- қайта тикланадиган энергия манбаларини ривожлантиришга қаратилган Яшил энергетика стратегиясини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш;

Автомобиль йўли қатнов қисми ҳисобидан скутерлар ва велосипедларда ҳаракатланиши учун алоҳида йўлакларни ташкил этиш;

- қурилиш мақсадларида дарахтларни ноқонуний кесган тадбиркорларнинг ерга бўлган ҳуқуқини бекор қилиш тартибини жорий қилиш;

- йўл ҳаракати хавфсизлигини тартибга солишни қонуности ҳужжатларидан, қонун асосида тартибга солишга ўтказиш;

- экология соҳасидаги ҳуқуқбузарликларни ва жиноий ишларни кўриб чиқиш бўйича ихтисослашган судларни ташкил этиш;

- 2009 йил 1 январдан туғилган шахсларга 2030 йилдан бошлаб тамаки маҳсулотлари сотилишини тақиқлаш;

- боғча ва мактаблар ўқув дастурларида экология фанини алоҳида фан сифатида киритиш;

- минтақадаги йирик нодавлат ташкилотларидан бири сифатида Марказий Осиё экологик иттифоқини ташкил этиш орқали табиий ресурслар, биохилма-хилликни сақлаб қолишга эришиш.

“Яшил иқтисодиёт” қуйидаги тадбирларни амалга оширишни биринчи навбатдаги кун тартибига қўймоқда:

Биринчидан, аҳолининг юксалиб бораётган эҳтиёжларини қондириб, уларнинг фаровонлиги, яшаш даражаси ва сифатини ошириш учун моддий неъматларни яратишни барқарор равишда экология ва атроф-муҳитга зарар етказмасдан кўпайтириб бориш лозим.

Иккинчидан, ишлаб чиқариш ва иқтисодиётни ривожлантириш учун энергия ресурслари керак бўлади, буларни қайта тикланадиган энергия манбалари ҳисобидан кўпайтириш, жамоат транспортини ҳам электр қуввати билан юрадиганларига алмаштириш, энергияни тежайдиган биноларни барпо қилиш каби йўналишларда ишларни олиб бориш.

Учинчидан, атроф муҳитга зарарли газларни чиқармайдиган, атроф-муҳитни асрайдиган, экологик тоза технологияларни яратиш орқали экологик тоза маҳсулотларни етиштириш масаласига ҳам алоҳида аҳамият бериш лозим бўлади.

Тўртинчидан, бир томондан, табиатдаги барча ресурслар чекланган бир пайтда инсон эҳтиёжлари чексизлигини инобатга олиб, уларнинг мувофиқлигини таъминлаш мақсадида неъматларни ишлаб чиқаришни кенгайтиришни табиий ресурсларни камайтирмасдан амалга ошириш чораларини ҳам кўриш долзарб масалалар сирасига киради.

Бешинчидан, аҳолига, айниқса мактаб ўқувчилари, талаба-ёшларга табиатни тушуниш, экологик таълим-тарбия, эзгулик, кўнгилчаклик, раҳмдилликка давъат этувчи онг, экологик онг, экологик маданиятни шакллантиришдаги ролини ошириш зарур бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2025 йил 30 майдаги “Яшил макон” умуммиллий лойиҳаси доирасида ҳамда ўрмонларни бошқариш тизимида ислохотларни изчил давом эттириш, яшил ҳудудларни кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-90-сон Фармони[7] қабул қилинди. Фармонга мувофиқ малакали мутахассисларни тайёрлаш белгиланди:

2025/2026 ўқув йилидан бошлаб Марказий Осиё атроф-муҳит ва иқлим ўзгаришини ўрганиш университети (Green University) ва унга бириктириладиган “яшил” техникумларда:

(а) ўқув жараёни дуал таълим тизими асосида йўлга қўйилади;

(б) илмий-амалий машғулотларни ташкил қилиш мақсадида Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларда ботаника ёки дендрология боғлари барпо этилади;

(в) уруғчилик, кўчатчилик, иқлим ўзгариши соҳаларида киска муддатли ўқув курслари ташкил қилиб борилади.

2025 йил якунига келиб, республикамізда яшиллик даражасини 14,1 фоизга етказиш чоралари кўрилмоқда. Илмий даражага эга бўлган кадрлар тайёрлашни ривожлантириш ҳамда ихтисослашган илмий кенгаш фаолияти йўлга қўйиладиган бўлди.

2025 йилда нашрдан чиққан “Шавкат Мирзиёевнинг Янги Ўзбекистоннинг “яшил” тараққиёт йўли” китобида Президентнинг иқлим ўзгариши сабаблари, оқибатлари, уларнинг жаҳон мамлакатлари барқарор ривожланишига таҳдиди, мамлакатимиз ва Марказий Осиё минтақасида бундай салбий оқибат ҳамда таҳдидларни бартараф этиш йўллари - “яшил” тараққиёт мақсадлари ва уларни амалга оширишга қаратилган амалий саъй-ҳаракатлар тавсифига бағишланган 2017-2025 йилларда ёзилган асарлари ва нутқларида айтилган 310 та иқтибос ва 54 та ташаббуслари тўпланган. Давлатимиз раҳбари экологик таҳдидлар қуршовида Ўзбекистон ва умуман Марказий Осиёнинг барча мамлакатлари учун барқарор ривожланишга эришишнинг ягона тўғри йўли сифатида “яшил” тараққиёт йўлига ўтиш эканлигини таъкидлайди.

“Муқобил энергетика соҳасига инвестиция ва технологияларни жалб этмасдан ва “яшил” водородни ишлаб чиқаришни йўлга қўймасдан туриб, Марказий Осиё минтақасини барқарор ривожлантириш мумкин эмас. Биз қайта тикланувчи энергия ресурсларига бой Марказий Осиё жаҳон энергетика бозорларига “яшил” энергия етказиб берадиган йирик экспортчига айланиши учун катта қадамлар ташляпмиз. Марказий Осиёни “яшил” иқтисодиёт ва “тоза” энергия марказларидан бирига айлантирамыз”, - деб таъкидланади асарда.

Китобни ўрганиш Янги Ўзбекистоннинг “яшил” тараққиёт йўли назарияси ва амалиёти Ўзбекистон Президентининг глобал, минтақавий ва миллий миқёсда юз бераётган иқтисодий, сиёсий, экологик, ижтимоий-гуманитар жараёнларга оид стратегик қарашлари, концептуал ғоя ва ёндашувлари асосида шаклланганлигини англайсиз.

Шавкат Мирзиёевнинг Янги Ўзбекистоннинг “яшил” тараққиёт йўли” китобида баён этилган глобал иқлим ўзгариши муаммоси, унинг оқибатлари, инсоният бугуни ва келажагига таҳдидларни идрок эттириш зарур. Сабаби ушбу китобда Президент глобал иқлим ўзгаришининг асосий сабаби одамзоднинг минглаб йиллар мобайнида табиат билан муомалада йўл қўйган хатолари, салбий фаолияти натижаси эканлигини таъкидлаган. Иқлим ўзгариши ва экологик вазиятнинг кескинлашуви оқибатида бутун дунёда табиий бойликлар ва сув ресурсларининг танқислиги, биохилма-хилликнинг бузилиши, табиий офатлар, қурғоқчилик ва чанг бўронларининг тез-тез такрорланиб туриши, хавфли юқумли касалликлар тарқалиши, озик-овқат хавсизлигига путур етиши, мамлакатларнинг иқтисодиётига жиддий

зарар етиши, хайвонот ва ўсимлик дунёси экотизимларининг заифлашиб бориши ва бошқа жиддий хатарларни юзага келтираётганлигини бўлажак мутахассислар англаб етиши зарур.

Президент Шавкат Мирзиёевнинг илгари сурган ва рўёбга чиқаётган “Яшил” тараққиёт дастури” иқтисодиёт тармоқларини трансформация қилиш ва рақамлаштириш, транспорт ва энергетика тармоқларида барқарор инфратузилмани яратиш, “яшил” саноат қувватларини ишга тушириш, “ақли” қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга қаратилган.

Хулоса ўрнида таклифлар. 1. Талаба ёшларга Шавкат Мирзиёевнинг Янги Ўзбекистоннинг “яшил” тараққиёт йўли” китобини ўргатиш орқали дунё аҳлини огоҳликка ундовчи маълумотлардан хабардор этиш сенаторлар, депутатлар, профессор-ўқитувчиларнинг вазифасига айланиши керак.

2. “Яшил” тараққиёт йўли - бу атроф-муҳитга эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиш ва табиий ресурслардан самарали фойдаланиш орқали мамлакат ёки бутун минтақадаги ижтимоий-иқтисодий тараққиёт мувозанатини таъминлаш йўлини ифодаладиган тушунчадир.

3. “Яшил” тараққиётда инновацион ва экологик тоза технологияларни жорий этиш, юқори энергия самарадорлигига эришиш, қайта тикладиган энергия манбаларини ривожлантириш йўли билан атроф-муҳит муътадиллигига мутаносиб иқтисодий ўсишга эришиш, пировардида, одамларнинг ҳаёт сифатини ошириш орқали умр давомийлигига эришиш назарда тутилади. Бунинг учун барқарор ўсишни таъминладиган ва янги иқтисодий имкониятлар яратадиган инвестициялар ва инновацияларни ишлаб чиқаришга жалб этиш муҳим аҳамият касб этади.

4. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Самарқанд халқаро иқлим форумидаги нутқида “Таъкидлаб айтаман, атроф-муҳитни асраб-авайлашда масъулият барчамизнинг зиммамизда. Бу кун тартибимиздаги энг муҳим масалалар”... “Бугунги кунда бизнинг вазифамиз – келажак авлодлар барқарор, хавфсиз ва фаровон дунёда яшаши учун барча чора-тадбирларни кўришдан иборат”, эканлигини... “Биз Ерни аждодларимиздан мерос сифатида эмас, балки фарзандларимиздан қарзга олганмиз” [8], деган машҳур ҳикматли иборани эслатиб ўтишни истар эдим, деган сўзларини унутмаслигимиз керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мирзиёев Ш. М. Ҳозирги замон ва Янги Ўзбекистон. – Т., – 2024. – 460 б.
2. Президент 2025 йил нега “Атроф-муҳитни асраш ва „яшил иқтисодиёт” йили деб номланганига изоҳ берди. <https://www.gazeta.uz/uz/2024/11/21/yil-nomi/>
3. Қобилов Ш.Р. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик: / – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси. Қайта ишланган ва тўлдирилган иккинчи нашри. – 2019. -768 б
4. <https://yuz.uz/news/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoevning-yashil-osish-va-global-maqsadlar-uchun-hamkorlik--2030-p4g-ikkinchi-xalqaro-sammitidagi-nutqi>
5. <https://lex.uz/docs/6303230?ONDATE=03.12.2022&action=compare>.
6. Шавкат Мирзиёев: Аҳоли кайфияти – ислохотларимиз ва сиёсатимизнинг кўзгуси. <https://president.uz/uz/lists/view/5599>
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2025 йил 30 майдаги “Яшил макон” умуммиллий лойиҳаси доирасида ҳамда ўрмонларни бошқариш тизимида ислохотларни изчил давом эттириш, яшил ҳудудларни кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-90-сон Фармони. <https://www.lex.uz/docs/7552003>
8. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Самарқанд халқаро иқлим форумидаги нутқи. // <https://president.uz/uz/lists/view/8025>